

П. С. СІРЕДЖУК

**НАРОДОНАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНОГО ПРИКАРПАТТЯ
ТРЕТЬОЇ ЧВЕРТІ ХУІІІ ст.**

Залюдненість Північного Прикарпаття третьої чверті ХУІІІ ст. досі не досліджувалась. В основу даного дослідження покладено люстрацію Калуського староства 1661 р., відомості сплати поголовного податку Долинського староства 1662 р. Використано подимні реєстри Львів-

ської землі 1663 р., що відносяться до Північного Прикарпаття. Стосовно повітів використано реєстри Галицького 1669 і Коломийського 1670 рр. повітів.

Щоб встановити чисельність населення Північного Прикарпаття третьої чверті ХУІІ ст. потрібно, насамперед встановити кількість поселень на досліджуваній території. З даних сплати поголового податку 1662 р. жителями Долинського староства довідуємося, ідо в цій місцевості Північного Прикарпаття знаходилося 63 населених пункти, в тому числі 20 державних – м. Долина і 19 сіл та 43 приватно-шляхетських поселень – 3 магнатських міста: Болехів, Журин, Рожнятів, 3 церковних та 37 шляхетсько-магнатських сіл¹. З подимного реєстру Львівської землі 1663 року дізнаємося, що тут існувало 4 міста і 11 сіл, які належали двом магнатським родинам². Згідно з подимним тарифом Галицького повіту 1669 р. податок було зібрано з 294 сіл – 2 церковних, 60 державних і 132 шляхетсько-магнатських, або 320 населених пунктів³. Подимний реєстр Коломийського повіту 1670 р. зазначає, що тут розміщувалося 3 королівських міста і 13 міст приватних маєтків й 157 сіл, з них 27 поселень королівщини і 130 шляхетських⁴.

Відомості сплати поголового податку Долинського староства 1662 р., подимні реєстри Галицького (1669) і Коломийського (1670) повітів з невідомих причин не згадують всіх поселень Північного Прикарпаття, які існували до 1670 р. і пізніше. Це видно з матеріалів Галицького і Жидачівського гродських і земських судів. За нашими підрахунками у 1670 р. на Північному Прикарпатті налічувалося 599 поселень.

Підрахунки чисельності населення Північного Прикарпаття розпочнемо з визначення залюдненості долино-рожнятівської околиці. В відомостях сплати поголового податку Долинського староства Жидачівського повіту повідомляється, що у 1662 р. в 37 селах поголово не сплатили 5627 осіб, а в 16 – 1685. Отже, в 53 селах оподатковано 7312 мешканців. О. Баранович, О. С. Компан, і П. Крип'якевич, М. В. Птуха та інші стверджують, що сім'я ХУІІ ст. складалася з 6 чоловік⁵. Таким чином, в 53-х селах мешкало 21 936 селян, а в одному селі близько 414 чоловік.

Поголовний реєстр показує, що 1662 р. в долино-рожнятівській околиці Північного Прикарпаття в сільській місцевості жило 7 родин середньої, або 42 чоловіка, 26 – дрібної, або 156 осіб, 122 сім'ї безмаєткової шляхти, або 732 чоловіка, що разом становить 930 осіб шляхетського стану⁶.

З матеріалів Жидачівського громадського суду 1673 р. дізнаємося, що середню шляхетську сім'ю обслуговувало від 1 до 3-х чоловік. Так, в с. Велдіжі у шляхетській родині в прислузі було двоє челядників, в с. Княжолуці – челядник, кухарка і пастух; в Лоп'янці – візник, в с. Надієві – жовнір, в с. Новошині – 2 челядники, в с. Спасі – візник, кухарка і челядник⁷.

Крім оподаткованого селянства у сільській місцевості північно-прикарпатського краю в 1662 р. проживало й неоподатковане населення: попи, ченці, князі, фільваркова та замкова прислуга. Так, тоді попи мали свої парафії в 27 селах, тобто їх було разом з членами своїх сімей 162 чоловіка. А в 10 селах (Гребів, Ілемія, Кальна, Мізунь, Сулуків, Су-

ходіл, Тяпче, Тростянець, Яворів, Якубів) мешкало 38 родин князів, або 228 осіб⁸.

Фільваркова челядь, як правило, мешкала при фільварках середньої шляхти та орендаторів магнатських маєтків. У 1662 р. в них проживало 7 сімей середньопомісної шляхти, а це значить, що налічувалося сім фільварків. М. Горн говорить, що такий фільварк в середньому обробляло 15 чоловік⁹. Виходячи з цього можна стверджувати, що на ці 7 сімей, працювало 105 чоловік.

Крім українців, поляків та євреїв тоді тут мешкали й угорці. Так, у 1637 р. 3 угорських родини проживали в с. Перегінську¹⁰. Гадаємо, що голови сімей були челяддю перегінського замку. Але на нашу думку, їх, насправді, мешкало значно більше – близько 50 осіб. Адже, М. Горн твердить, що малий замок мав 50 слуг, а велика твердиня – в межах 100–200 чоловік прислуги¹¹.

На основі наведених розрахунків, ми констатуємо, що в 1662 р. у сільській місцевості долино-рожнятівської околиці Північного Прикарпаття проживало 26 147 чоловік.

Населення Болехова, Долини, Журова, Рожнятова, Долино-Рожнятівської околиці нараховувало 6 831 чоловік¹².

Всього в 1662 р. на долино-рожнятівській околиці північно-карпатського краю за нашими розрахунками проживало не менше 32 938 мешканців.

На території 11 сіл Львівської землі, що входить до околиці Північного Прикарпаття, в 1663 р. знаходилося 6 попівських та 378 селянських дворів, де проживало близько 2 304 чоловік¹³.

Населення поселень Виспа, Княгиничі, Підкамінь, Ферліїв львівської околиці Північного Прикарпаття на той період становило всього 2 256 жителів¹⁴.

Таким чином на даній місцевості Північного Прикарпаття у 1663 р. проживало близько 4 560 чоловік.

Як свідчать архівні матеріали, подимний податок 1669/70 рр. в Коломийському та Галицькому повітах брався з трьох селянських газдівств (господарств). Так, 1670 р. в с. Черемкові подимне взято з 2 димів і дальше значиться 6 газдівств; в Трійці з 10 димів, або 30 хат, а в с. Остапківцях знаходилося 33 газдівства, або 11 димів¹⁵.

У 295 селах Галицького повіту за списком подимного податку 1669 р. в сільській місцевості налічувалося 4506 димів, або 13 518 дворів трудящого населення, де проживало 81 108 чоловік¹⁶.

У Галицькому повіті Північного Прикарпаття нами нараховано 101 сім'ю безмаєткової, 91 сім'ю дрібної та 66 – середньої шляхти. Отже, в сільській місцевості Галицького повіту у 1669 р. мешкало приблизно 1 548 осіб шляхетського стану та 132 чоловіки обслуговуючого персоналу середньої шляхти.

У 1669 р. неоподатковане населення сільської місцевості Галицького Прикарпаття становило 2 956 чоловік, в тому числі 240 ченців 8 уніатських монастирів – сіл Грибовець, Загвізддя, Звиняч, Ляцьке, Крилос, Манява, Погоня і Угорники; 224 попівські сім'ї, або 1344 чоловік, 47 родин князів, або 282 особи, які мешкали в селах: Глебівка, Глибоке, Горохлин, Завій, Кадобне, Камінь, Красне, Кривець, Кропивник, Лзяне, Мислів, Монастирчани, Нівочин, Петранка, Раковець, Саджава, Середній

Угринів, Ясінь; 100 людей челяді шляхетських замків сел Лука і Студника; 990 чоловік фільваркової челяді, 66 фільварків середньопомісної шляхти¹⁷.

В 26 містах Галицького повіту у 1669 р. проживало близько 21 978 чоловік¹⁸.

Згідно з подимним тарифом на Коломийщині у 1670 р. податок було зібрано у 157 селах з 5 617 дворів, або з 33 702 жителів. Приблизні підрахунки показують, що в одному сільському поселенні Коломийського повіту на той час мешкало 215 чоловік, а в 16 неоподаткованих селах жило 2 440 мешканців, а в 175 сільських поселеннях трудового населення нараховувалося 37 142 чоловік¹⁹.

Подимний реєстр 1670 р. засвідчує, що в селах Коломийського повіту жило 15 родин дрібної маєткової шляхти, 39 – безмаєткової шляхти, 43 – середньої шляхти та 186 – двірської і служилої шляхти. Фільваркова челядь працювала в 43 фільварках і її налічувалося 645 чоловік²⁰.

З неоподаткованого населення в Коломийському повіті у 1670 р. жила 1 князівська родина (с. Княже), 150 ченців (іспанського, коломийського, косівського, кутського і нижньоберезівського монастирів), 114 попівських сімей та 50 чоловік замкової прислуги с. Люча.

Тодішнє населення міст Коломийщини – Велика, Кам'янка, Гвіздець, Городенка, Делятин, Заболотів, Казанів, Коломия, Косів, Кулачківці, Михальче, Печеніжин, Снятин, Устечко, Уторопи, Чернелиця, Яблунів – становило 13 857 чоловік.

За нашими підрахунками, в сільській місцевості Коломийського повіту у 1670 р. налічувалося більше 40 тис. осіб²¹. Отже, на Коломийщині у 1670 р. проживало 54 876 чоловік.

За нашими підрахунками у Північному Прикарпатті проживало 185 804 українців, 11 045 поляків, 5 817 євреїв, 486 вірмен і греків, 216 караїмів, 96 волохів та 50 угорців, або 204 564 жителя.

Слід зауважити, що наші розрахунки щодо трудящого населення мінімальні, оскільки вони, по-перше, охоплюють лише міщан і селян Північного Прикарпаття, які могли сплатити поголовний, або подимний податки. Поза рамок залишилися халупники, коморники, та жебраки. По-друге, щоб спланувати менший податок, або домогтися звільнення від побору, магнати і шляхта давали поборцям (збирачам подимного податку) занижені відомості. На підтвердження такого припущення наводимо приклад. Власник богородчанського ключа магнат Потоцький замість 197 селянських сімей, зафіксованих інвентарем в селах Глибка, Нивочин і Саджава, подав поборцю подимного у 1658 р. дані лише про 82 двори²². Отже, ним приховано 115 селянських господарств, або більш як половина робочої сили маєтку поблизу м. Богородчани.

Отже, ми припускаємо, що через вказані причини близько 30%, а, можливо, і більше, населення північноприкарпатського краю залишилось необчисленим.

Ймовірно, що в третій чверті ХУІІІ ст. на Північному Прикарпатті проживало приблизно 263 654 чоловік.

Зазначимо, що наші розрахунки приблизні і не суперечать твердженню демографа С. І. Копчака, який для 1700 р. даної околиці України називає цифру 309 800 чоловік²³.

- ¹ Центральний державний історичний архів у м. Львові. – Ф.7, оп. 1, спр. 50. – Арк. 725–769 (Далі: ЦДІА УРСР у м. Львові).
- ² Там же. – Ф. 181, оп. 2, спр. 3151. – Арк. 23–38.
- ³ Там же. – Ф. 5, оп. 2, фацискула 1. – Арк. 33–49.
- ⁴ Там же. – Арк. 49–61.
- ⁵ Див.: *Баранович О.* Залюднення України перед Хмельниччиною: Волинське воєводство. – К., 1930. – С. 16–17; *Компан О. С.* Міста України в другій половині ХУІІ ст. – К., 1963. – С. 55; *Птуха М. В.* Очерки по истории статистики в СССР. – М., 1955. – Т. 1. – С. 159.
- ⁶ ЦДІА УРСР у м. Львові. – Ф. 181, оп. 2, спр. 3151. – Арк. 23–38.
- ⁷ Там же. – Ф. 7, оп. 2, спр. 46. – Арк. 998–1001.
- ⁸ Там же. – Арк. 807.
- ⁹ *Horn M.* Zaludnienie wojewydzstwa Belzkiego w r. 1630 // *Boczniki dziejow spolecznych i gospodarczych.* – Poznan, 1960. – С. 89.
- ¹⁰ ЦДІА УРСР у м. Львові. – Ф. 5, оп. 1, спр. 131. – Арк. 1256–1258.
- ¹¹ *Horn M.* Ruch budowlany w miastach ziemi Przemyskiej Janockiej w latach 1550–1650 na tle przesianek urbanizacyjnych. – Opole, 1958. – С. 32.
- ¹² Підраховано за даними ЦДІА УРСР у м. Львові. – Ф. 7, оп. 1, спр. 50. – Арк. 725–769.
- ¹³ Там же. – Ф. 181, оп. 2, спр. 3151. – Арк. 23–38 Опис галицьких парохій ХІІ–ХУІ ст. – Львів, 1939. – С. 20, 41, 56.
- ¹⁴ Підраховано за даними ЦДІА УРСР у м. Львові. – Ф. 181, оп. 2, спр. 3151. – Арк. 23–38; *Головацький Я.* Карпатська Русь // *Журн. Мин-ва нар. просвещения.* – 1875. – № 6. – С. 369, 371.
- ¹⁵ ЦДІА УРСР у м. Львові. – Ф. 181, оп. 2, спр. 3151. – Арк. 23–38; Опис галицьких парохій ХІІ–ХУІ ст. – Львів, 1939. – С. 20, 41, 56.
- ¹⁶ ЦДІА УРСР у м. Львові. – Ф. 5, оп. 2, фацискула 1. – Арк. 33–48.
- ¹⁷ Там же. – Оп. 1, спр. 171. – Арк. 1816, 1817, 1642. *Мацієвський М.* Короткий погляд на монастири и монашество руске. – Львов, 1867. – С. 144–171.
- ¹⁸ Підраховано за даними ЦДІА у м. Львові. – Ф. 5, оп. 1, спр. 169. – Арк. 1638–1640; спр. 120. – Арк. 627; спр. 159. – Арк. 855.
- ¹⁹ Там же. – Ф. 5, оп. 2, фацискула 1. – Арк. 49–61.
- ²⁰ Там же. – Оп. 1, спр. 118. – Арк. 123; спр. 152. – Арк. 18, 252, 266.
- ²¹ Там же. – Оп. 2, фацискула 1. – Арк. 49–61; оп. 1, спр. 138. – Арк. 266; спр. 120. – Арк. 627, 628.
- ²² Там же. – Ф. 6, оп.1, спр. 931. – Арк. 1043–1046; ЛНБ АН УРСР. – Ф. 145, спр. 19, тека № 1.
- ²³ *Колчак С.І.* Населення Українського Прикарпаття: Істор.-демограф. нарис. Докапітал. період. – Львів, 1974. – С. 45.